

fremgår af denne tekst og andre af byens retsregler.

Randers bys vilkår kom til at gælde helt til 1772 og er altså ikke noget ubetydeligt dokument, så meget mere som Randers også dengang hørte til vore mere betydende købstæder, i størrelse vel blot overgået af hovedstaden, Helsingør, Ålborg, Odense, Viborg og Århus. Tilmed giver lovteksten et interessant billede af livet i Randers på Christian 4.s tid. Man hører om byens styre, om handelen, købmænd og håndværkeres forhold, vigtigere varer, gaderne og det store problem: byens renholdelse, omtrent så vigtigt som problemet lys og ild i den brandfarlige by. Ikke at forglemme er de mange, ofte pudsige bestemmelser vedrørende byens markjorder – man tænker ikke altid på, at landbruget i den grad prægede de gamle købstæder.

Ole Degn

Frits Hammer Kjølens: Capitain F. L. Norden og hans rejse til Ægypten 1737–39. (Gad, 1965). 193 s.

Det var en passus i den engelske forfatter Alan Moorehead's bog »The Blue Nile« fra 1962, der satte kontreadmiral Kjølens på sporet af Frederik Ludvig Norden. Moorehead skrev, at Napoleon under planlægningen af sit felttog i Ægypten i 1798 havde støttet sig dels på Carsten Niebuhr's skildring af sin Arabienrejse (der 1773–74 var udkommet i fransk oversættelse), dels på de indgående beskrivelser og tegninger, som den danske søofficer F. L. Norden havde udført på en ekspedition i Ægypten i årene 1737–38. Umiddelbart sagde Norden's navn ikke Kjølens noget; men han fandt snart ud af, at han stod som forfatter til en statelig to-bindt rejsebeskrivelse fra 1755 »Voyage d'Egypte

et de Nubie«, der også findes i engelske og tyske udgaver, men på dansk kun i forkortet form fra 1775 (ved præsten Jørgen Stauning). I øvrigt syntes Norden helt ukendt – eller glemt – i al fald i Danmark. Herpå har admiral Kjølens nu rådet bod med sin – også i typografisk og reproduktionsmæssig henseende – særdeles smukke bog.

Norden var født i Glückstadt i 1708 som søn af en landmilitær. Fjorten år gammel kom han på søkadetskolen, hvor han afslørede fremragende evner som tegner. Disse evner bragte ham, gennem Fr. Danneskiold-Samsøe, Christian VI's yndest, og 1732 blev han med kongelig understøttelse sendt udenlands for at søge uddannelse i skibsbyggeri. Over Holland og Frankrig nåede han i 1734 til Italien, hvor han i Firenze opnåede at blive en nær ven af den kendte kunstsamler og arkæolog, baron Philippe de Stosch. De rapporter og tegninger, Norden havde sendt hjem, havde kun øget Christian VI's velvilje, og da kongen i 1737 af en fransk eventyrer og projektmand, grev d'Esneval, havde ladet sig lokke til at finansiere en ekspedition til Etiopien med det formål at skaffe Danmark monopol på dette formodede rige lands udenrigshandel, valgte man Norden til at tage med på rejsen som en slags kontrolofficer.

Var formålet æventyrligt, blev selve rejsen det ikke mindre. Den er hovedafsnittet i bogen, ikke i form af en oversættelse af Norden's eget værk, men på grundlag af hans dagbøger, protokoller og notater, som de er opbevarede i Videnskabernes Selskabs arkiv (V. S. fik overdraget den endelige udgivelse af »Voyage«, efter at materialet havde ligget hen nogle år, uden at der skete noget videre). Det 18. århundredes Ægypten var et vildt og vanskeligt land at rejse i; både na-

tur og mennesker var svære modstandere, og da ekspeditionen i januar 1738 nåede den nubiske by Derri, måtte den give op. Det endelige mål, Etiopien, blev ladet i stikken – i øvrigt til den franske greves store fortrydelse. På de to Nilsejladser tegnede og skrev Norden som en besat. Stosch havde vakt hans interesse for Ægyptens oldtid, og nu kunne han ikke få nok. Mange farer og megen besvær måtte han igennem; men hans enestående mod, ro og overblik klarede alt for ham. Kun fik han efter sin egen mening set alt for lidt. Ægypterne anså mange steder de fremmede for potentielle gravrøvere, og det privilegium forsvarede de for sig selv med næb og klør.

Rygerne om, hvad den danske sø-officer havde udrettet i Ægypten, nåede ud i Europa – måske formidlet af Stosch og hans kreds, og der stilledes betydelige forventninger til, hvad der måtte komme ud deraf. Selv trådte Norden sammen med et par venner, den ene Ulrich Danneskiöld-Samsøe, efter kongelig ordre i engelsk flådetjeneste. De kom her bl. a. til at deltage i admiral Edw. Vernons, groggenes opfinders, uheldige operationer i det karibiske hav under Den østrigske arvefølgekrig. Strabadserne var for meget for Norden, der i Ægypten havde pådraget sig en lungesvaghed, og 1742 døde han i Paris. Den placering, han sin unge alder til trods havde fået i nogle af de europæiske kredse, der delte hans interesser, ses af, at han ved sin død var medlem af såvel akademiet i Firenze som af Royal Society og Society of Antiquaries i London.

Tretten år varede det, inden hans værk kom frem. De omkring 150 stik, for størsteparten udført af Marcus Tuscher efter Nordens tegninger og skitser, viser en fremragende bil-

ledskildrer og en nøje og skarp iagttagelse. Værket blev revet væk – hvor mange ved man ikke – men de fleste gik til udlandet, og det blev snart en sjældenhed i Danmark. Det var på afgørende måde med til at åbne europæisk videnskabs øjne for de studiemuligheder, Nillandets oldtidsminder bød på.

I en tid, hvor der ligesom er gået lidt mode i gammel dansk dåd – der er skrevet om Jens Munk og om Niebuhr – fortjener også Norden at blive kaldt frem af glemselen. Kjølens har gjort det dygtigt og levende, med stadig hensyntagen til tidsbaggrunden og med fuld videnskabelig dækning. Bogen er forsynet med engelsk »summary«, med veloplysende noter, kilde- og litteraturoversigt samt register.

Finn H. Lauridsen

Axel Linvald: Christian VIII. Før Eidsvoldgrundloven. (Gad, 1965). 456 s. – Kong Christian VIII's Breve 1796–1813. I–II. Udgivet af Det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie ved Axel Linvald under medvirken af Albert Fabritius. (Gad, 1965). 366 s. og 293 s.

Kort før sin død i efteråret 1965 nåede fhv. rigsarkivar Axel Linvald at opleve udgivelsen af tre svære bind med stof og resultater fra hans livslange arbejde med Christian VIII. I to bind fremlagde han prins Christian Frederiks breve fra årene 1796 til 1813, og han fortsatte sin skildring af prinsens virksomhed i Norge med et bind om de første måneder af 1814.

I intet af tilfældene slog Axel Linvalds kræfter til, så han selv kunne fuldføre arbejdet. Han nåede at tilrettelægge brevudgaven til trykningen, men en stor del af notestoffet er tilvejebragt af kgl. ordenshistoriograf Albert Fabritius, som også har taget